

Tí - Týr**Tiahuacán** - Tíwanaku, španiel. Tiahuanaco nebo Tiahuanacu

-od zač. 4.st. do 800 po Kr. kultové centrum a mesto na južnom pobreží jazera Titicaca; tvorcovia kultúry ovplyvnili celé peruánske pobrežie a kultúru *Mochikov* a *Nazkov*; chrámové *pyramídy*, uzatvorené chrámové areály, monolitická *Brána Slnka* s reliéfnym vyobrazením božstva Virakochu a posvätných kondorov; nálezisko keramiky, kamenných sôch a bronzových predmetov; v 10.st. dospela kultúra Tiahuacánu v južnom horskom pásme do svojho klasického obdobia a vyžarovala svoj vplyv tiež prostredníctvom mesta Huaraz (stredné hotrské pásmo) do regionálnych kultúr takmer celých Ánd; v Tiahuacáne vznikla keramika s maľovanými obradnými výjavmi, realistickou aj symbolickou výzdobou; vázy majú široké, zvonovito rozšírené hrdlo a nesú zoomorfné výjavy (najmä mačkovité šelmy); vplyv tejto keramiky je vidieť najmä na dekóre huarazských keramických nádob, tvarovaných tiež *antropomorfne*; rovnako bolo aj huarazské sochárstvo vystavené vplyvu vynikajúcej tiahuacánskej kamennej skulptúry (*Brána Slnka*, *Brána mesiaca*, antropomorfne stély: Ponceova, Mních, Bennetova - 7,3m); pozri *predkolumbovské americké umenie v andskej oblasti*

www: archeologická lokalita, jedna z najvýznamnejších pamiatok *Bolívie*, bývalé mesto v *Andách*; od r. 2000 na zozname svetového dedičstva *UNESCO*; podľa väčšiny legend je Tíwanaku miestom, kde sa veľký *Viracocha* po veľkej potope opäť zjavil a stvoril svet; tu bol predkom Inkov zverený zlatý prút, pomocou ktorého založili svoju civilizáciu v *Andách*; čas a dejiny mesta nie sú objasnené, s určitosťou sa vie, že bolo vytvorené predinskou kultúrou; najvýznamnejší prínos k objavovaniu Tiahuanaca patrí rakúsko-uhorskému staviteľovi Arthurovi Poznaňskému, ktorý sa začiatkom 20.st. presťahoval do *Bolívie*, aby robil výskumy Tiahuanaca a nasledovne mu zasvätil celý svoj život; jeho výskumy viedli ku kontroverznej teórii času vzniku Tiahuanaca, a to do 15 tis. pr.Kr.; k tomuto záveru dospel po vyhodnotení pôvodnej astronomickej orientácie chrámu Kalasasaya a jeho súčasnej orientácii; na základe údajov zo satelitu spresnil toto dátum archeoastronaut Neil Steede do doby 12 tis. pr.Kr.; tvrdením, že Tiahuanaco je najstarším mestom sveta proti sebe postavil väčšinu vedeckej archeologickej obce; od 16.st.bolo Tiahuanaco systematicky ničené; v rámci zúrivej katolíckej kampane za účelom vyhladiť v *Andách* modlárstvo, bolo zničené veľké množstvo sôch; v tomto období hľadači pokladov vykopali hlboký kráter do pyramídy Akapana; v 19.st. používali starobylé *megality* ako zdroj materiálu pre výstavbu železničného násypu; takáto prax existovala do začiatku 20.st.; to čo z trosiek ostalo, odnášali dedinčania na stavby svojich domov; lovci kuriozít a lupiči odnášali všetko, čo sa dalo speňažiť; čo sa nedalo odnieť aspoň označili svojimi iniciálami; v snahe zachrániť niekoľko posledných sôch pred ďalšou devastáciou, boli v 40.rokoch 20.st. odvezené do La Paz a umiestnené pod šírým nebom v blízkosti štadiónu; v Tiahuanacu zostali z pôvodných sôch iba tri, jedna v interiéri múzea a dve v chráme Kalasasaya chránené ostnatým drôtom

<http://ca.wikipedia.org/wiki/Tiwanaku>

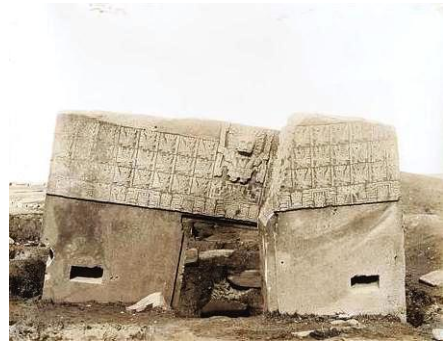
<http://en.wikipedia.org/wiki/Tiwanaku>



archeologická lokalita Tíwanaku



Snečná brána
Snečná brána (stav v 1903)



Snečná brána (pohľad zozadu, stav v 1903)
Mesačná brána



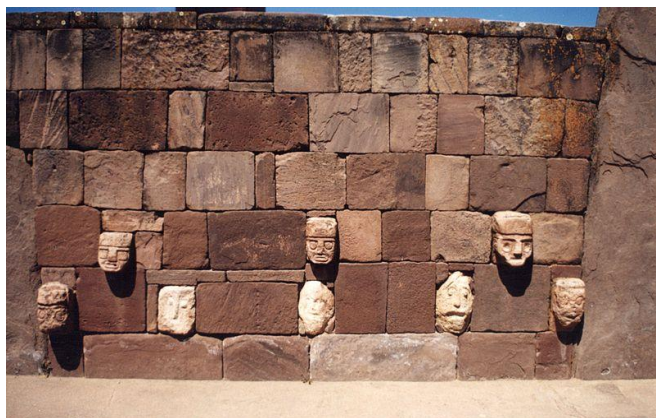
Chrám Kalasasaya (pohľad na zapustené nádvorie)



Sochy chrámu Kalasasaya (stav v r. 1903)
Chrám Kalasasaya (budova z 2.epochy, pohľad sprava)



Vonkajší múr chrámu Kalayassa
kamenná stena zostupného nádvorja chrámu Kalayassa



kamenná stena zostupného nádvorja chrámu Kalayassa v hlavami
detailný záber na svorník v tvare hlavy v kamennej stene zostupného nádvorja chrámu Kalayassa



trosky chrámového komplexu Pumapunku archeologickej lokality Tiwanaku
pyramída Akapana archeologickej lokality Tiwanaku



stéla
stéla Mnícha na zostupnom nádvorí chrámu Kalasasaya
socha z lokality Tiwanaku



antropomorfné nádoby
platnička na šnupavý tabak

Tiamat - tiež *Mummu-Tiamat* – „Pratiamat“; starogrec. Thalatte

<http://it.wikipedia.org/wiki/Ti%C4%81mat>

www: o *Tiamat* a o boji, ktorý zviedla so svojimi deťmi, rozpráva obširne babylonský epos *Enúma eliš*; podľa eposu boli *Tiamat* a *Apsú* najstaršou božskou dvojicou, slanými a sladkými vodami,

ktoré „navzájom miesili svoje vody“ na počiatku; z ich spojenia sa rodili postupne ďalšie generácie bohov, ktoré zaľudnili svet; Apsú, otrávený hlukom, ktorý títo noví bohovia robili, sa ich rozhodol zničiť, ale *Enki*, jeden z mladších bohov, to predvídal a Apsúa zabil; keď sa to dozvedela Tiamat, rozhodla sa sama postaviť proti mladším bohom; splodila sama zo seba radu príšer, ktoré poslala ako svoju armádu proti bohom; na jej čelo dosadila svojho syna Kingua, ktorému dala Tabuľky osudu a urobila z neho svojho milenca; ďalej sa epos rôzni; bohovia si za svojho vodcu v boji s Tiamat vybrali jedného spomedzi seba; najstaršie verzie eposu hovoria o *Enlilovi*, bohovi vzduchu, iné o *Anuovi*, vládcovi nebies; najmladšia a najlepšie zachovaná verzia z babylonského obdobia za vodcu bohov považuje boha hromu *Marduka*; bohovia mu prisahávajú vernosť a sľubujú, že ho urobia svojim kráľom, ak ich zbaví Tiamat; Marduk (prípadne Enlil alebo Anu) najprv zabije Kingua a odoberie mu Tabuľky osudu, potom sa stretne v boji s Tiamat a svojimi magickými zbraňami ju prereže na dve polovice; z jednej potom utvorí oblohu a z druhej zem; z Tiamatiných očí sa stanú pramene *Eufratu* a *Tigrisu*; z chvosta Tiamat vznikla *Mliečna dráha*

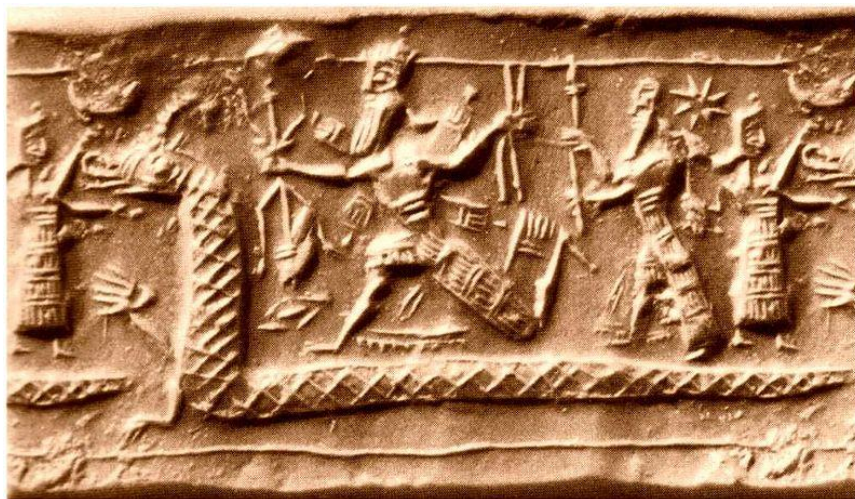
www: v babylonskej mytológii monštrum zrodené z *Chaosu*; bohyňa pravekých oceánov a slanej vody, ktorá spojením s božstvom sladkých vôd *Apsuom* stvorila prvé božstvá *Lahmu/Lachum* a *Lahamu/Lachamu*, ktoré personifikovali záplavy; Tiamat bola tiež známa ako *Thalatte* (variant *Talassa*, starogrécky názov pre „more“)

www: v epose Enuma eliš (2.tis.pr.Kr.) vystupuje ako ženský princíp, ktorý mieša svoje slané vody s božstvom sladkých vôd *Apsu*, čím dáva vznik novým bytostiam; po smrti svojho manžela Apsu je Tiamat menovaná kráľovnou a chystá sa pomstiť bohom, ale je zabitá *Mardukom*, ktorý z jej tela urobil nebo a zem; na obrazoch z babylonského obdobia je Tiamat predstavovaná ako dračie monštrum, niekedy s viacerými hlavami

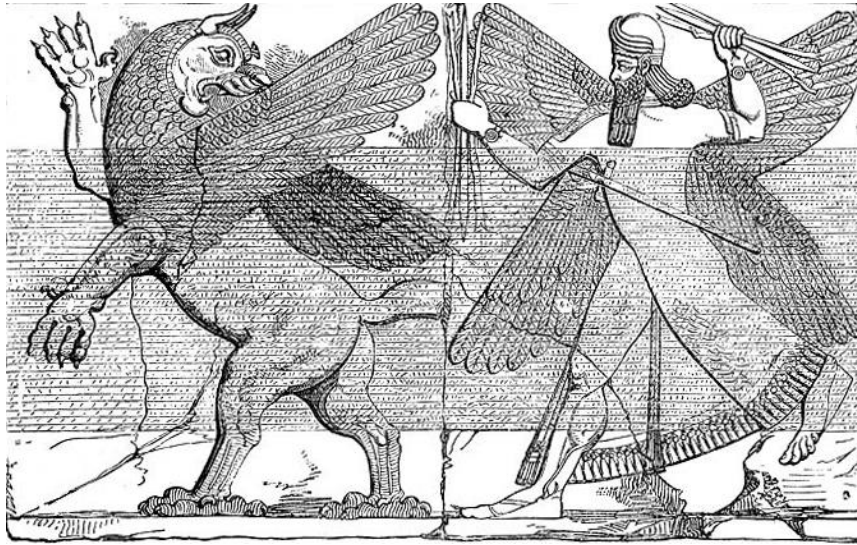
www: v mezopotámskom náboženstve (sumerskom, asýrskom, akkadskom a babylonskom) vystupuje Tiamat ako ženské božstvo oceánu, ktoré spojením s *Apsu/Abzu* splodí mladších bohov; predpokladá sa, že existovali dva mýty o Tiamat; v prvom mýte vystupuje ako tvorivá sila, ktorá prostredníctvom posvätného manželstva (pozri *hieros gamos*) pokojnou cestou vytvára vesmír po sebe idúcich generácií bohov; v druhom mýte vystupuje Tiamat ako monštrózne stelesnenie prvotného chaosu; niektoré zdroje ju identifikujú ako morského hada alebo draka; v epose Enuma Eliš porodí Tiamat prvú generáciu bohov, ale neskôr sa proti nim postaví a napokon je zabitá bohom búrky Mardukom; ten z jej tela vytvorí nebo a zem

Jordan: v babylonsko-akkadskej mytológii prvotné tvorivé božstvo, uctievané asi od 2tis.pr.Kr.-200pr.Kr.; spolu s *Apsuom* tvorila prvotnú plodivú silu praoceánu, z ktorej vzišli prvé božstvá *Lahmu/Lachum* a *Lahamu/Lachamu*, ktoré personifikovali záplavy

pozri *monštrá*; *babylónski bohovia*; *Levjatan/Livjátan*



Marduk v boji s Tiamat (valčeková pečať)



Marduk v boji s Tiamat (kresba podľa reliéfu)

tiara - 1. zdobená kónická čiapka *babylonských a perzských* vládcov, v tvare obrúče bez čiapky na vrchole; pozri *mitra; odev liturgický*

2. mimoliturgická *pápežská koruna*, biela so zlatou obrúčkou, v 13. st. s dvoma obrúčkami, ktoré symbolizovali svetskú a cirkevnú moc, od poč. 14. st. z troch pásov látky (*purpurová, zelená, modrá*) s tromi obrúčkami (1. prstenec: svetská vláda, 2. prstenec duchovná moc, 3. prstenec, zavedený od 14. st., pápežská moc siahajúca až do neba), od 1342 pápežská mitra zdobená listami; zdobená aj *klúčom* na znamenie moci nad cirkvou (pozri *Odovzdanie kľúčov Petrovi/Kristus poveruje Petra*); pozri *diadém, mitra; insígnie cirkevné*

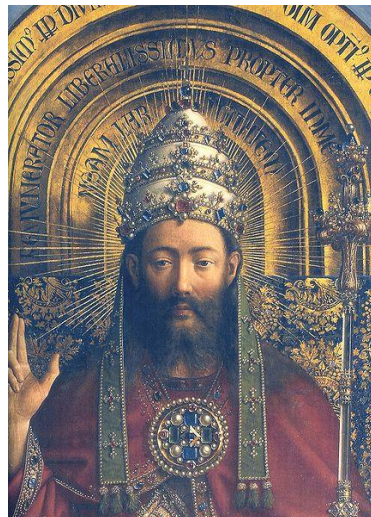
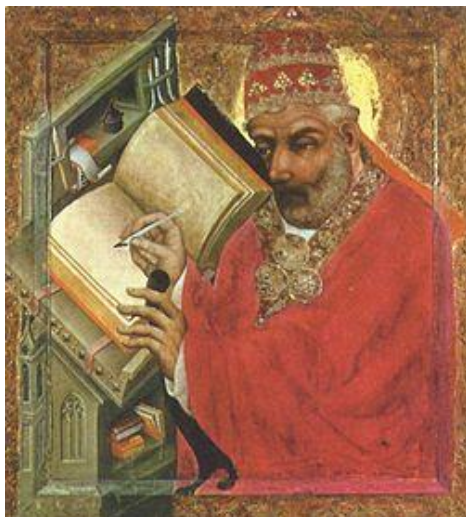
Kybalová: trojitá čiapka, ktorej základný tvar môžeme nájsť už u *asýrskych a babylonských* vládcov; neskôr sa stala výsostnou pokrývkou hlavy *pápeža* a užívala sa do roku 1964

staroveká panovnícka tiara:



1. Babylonský kráľ Chammurapi, stojaci a s rukami na ústach na znamenie modlitby, prijíma kráľovské insígnie od boha Šamaša (horná časť Chammurabiho stély 1792-1750 pr.Kr.)
2. Boh Marduk (v podobe monštra s lukom) udeľuje babylonskému kráľovi Nabuchodonosorovi (sediacemu na tróne) oslobodenie od dane (kudurru, 1126-1103 pr.Kr.)

pápežská tiara



Majster Theodorik: Gregor Veľký
J. van Eyck Boh Otec/Kristus (panel Gentského oltára, 1432)



E. Kieser: Váhy (vanitas z Icones Mortis Sexaginta Imaginibus)
Pápež Hilarius (Norimberská kronika, 15.st.)



P. Berruguete: Sv. Gregor pápež (1495)

Tiber - lat. Tiber, tal. Tevere, čes. Tibera; pozri *Cloelia*

<http://it.wikipedia.org/wiki/Tevere>



Nedatované: Cloelia prekračuje Tiber (15.sr.)



F. Wouters: Cloelia a jej spoločníčky prchajú pred Etruskami (1612-1659)



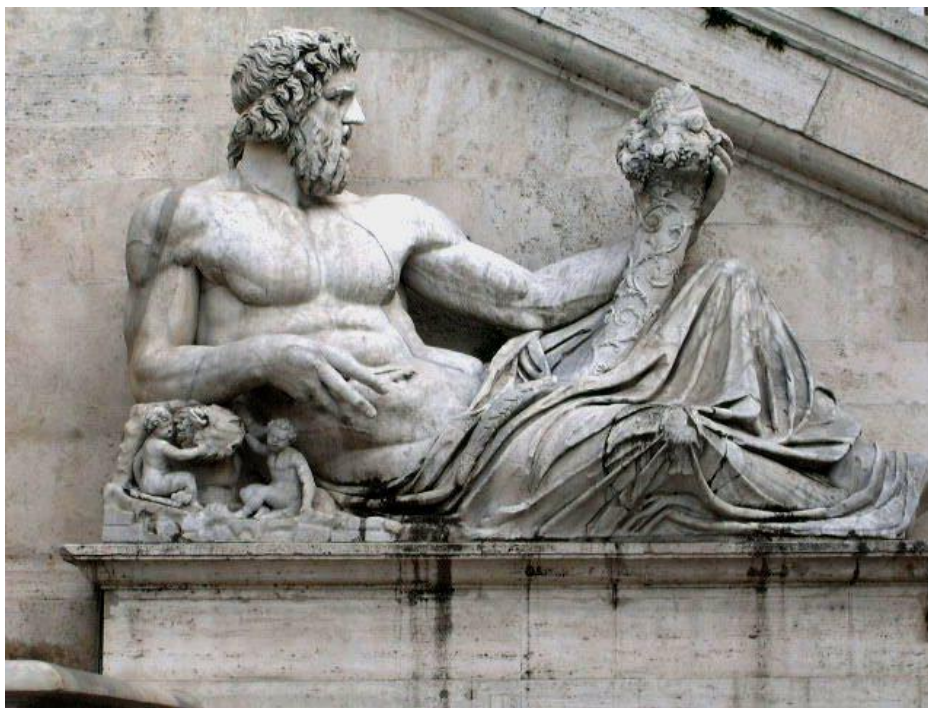
G. ter Borch I.: Ničený most cez Tiber (1609)



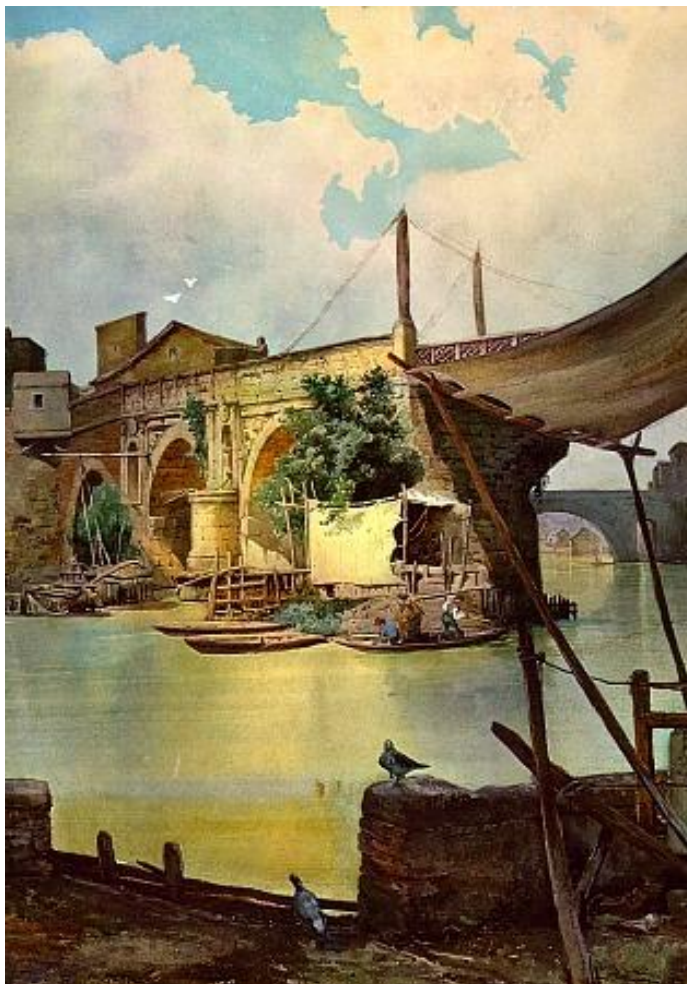
P. P. Rubens: Romulus a Remus, vlčica, boh rieky Tiber a Rea (17.st.)



Autor neuvedený: Tiber (záhrady Tuileries v Paríži)



Tiber s rohom hojnosti (rímska plastika)



E. Roesler Franz: Most Rotto v Ríme



E. Roesler Franz: Prístav Ripetta a Monte Brianzo



E. Roesler Franz: Tiber v Monte Brianza



E. Roesler Franz: Tiber a most Sisto



E. Roesler Franz: Tiber a kostol sv. Chrisogona



E. Roesler Franz: Prístav Ripa Grande



E. Roesler Franz: Pohl'ad zo záhrad Farnesina



G. A. van Wittel: Pohľad na Castel Sant'Angelo



E. Roesler Franz: Tiber a most Cestius



E. Roesler Franz: Záplava Tiberu

Tiberias - pozri *Izrael*

<https://en.wikipedia.org/wiki/Tiberias>



M. Wolgemut, W. Pleydenwurff, H. Schedel: Tiberias (kolorovaný drevoryt, Norimberská kronika, 1493)

Tiberiov achát - najväčšia doteraz známa *kamea*

Tibet - v tibet. བོད་ / Be (Pe); čínsky 西藏 / Sítzan

Biedermann v súvislosti s heslom *kukučka*: v tibetskej Knihe vtákov, obsahujúcej náboženskú reflexívnu lyriku, vystupuje kukučka ako zosobnenie *bódhisattvu* (vykupiteľa) *Avalokitéšvaru*

-v súvislosti s heslom *sup*: ešte aj dnes v oblastiach *parsismu* a v Tibete je zvykom vynášať mŕtvolu na *dakhmasy* (veže *mlčania*) a tam ich prenechať *supom*

pozri *indická kultúra*, *zoroastrizmus*; *Karmapa*, *Čenrézig*; *jedľa* (Expres); *kašmírový vzor*; *thangka*; *koberce orientálne*; *atribúty*, *symboly*, *alegórie a prirovnania*; *Layma/Lama Drukpa Kuenlay* (www); *knihtlač čínska*; *Nepál*; *kozmos/vesmír*; *mantra Om mani káme hung*



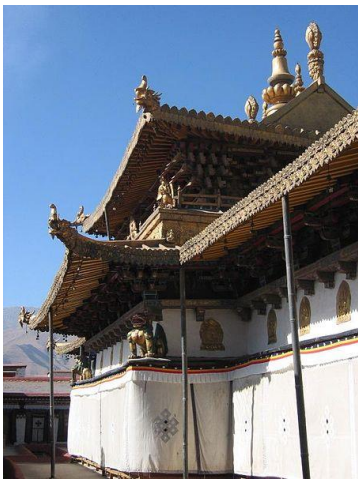
Tibetská thangka (tibetský štát Sikkim)
Palác Potála v Lhase



dhvaja na streche Paláca Potála v Lhase
kamenný lev pri vstupe do Paláca Potála v Lhase



čhörteny pri Paláci Potala v Lhase



strechy Paláca Potala
tibetská mandala z piesku





tibetská bhavačakra
tibetská kadidelnica



tibetská múmia - *múmia nepálska*
tibetské pečate - pozri *pečať*

www: tibetské pečate slúžili, rovnako ako v Európe, ako podpisy a súčasne sa nimi uzatváral list; najstaršie známe pečate pochádzajú z obdobia dynastie Jarlung (7.-9.st.); používala ich tibetská vláda, kláštory aj súkromné osoby; v priebehu dejín Tibetu vyvinuli svoje vlastné tvary pečatidiel odvodené z tvarov písma a indických ornamentov; vzhľadom na to, že väčšina obyvateľstva Tibetu bola negramotná, suplovala pečať predovšetkým podpis; počas čínskej dynastie Jüan boli pečate vyrábané z drahých materiálov, zlata, striebra, nefritu a slonovej kosti; najkrajšie pečate patrili *dalajlámovi* a *pančhenlámovi* a vladárom v historickom Tibete; kláštory a súkromné osoby začali používať pečate neskoršie; súkromné pečate boli hlavne zo železa alebo tepaného striebra; išlo o guľatého plát so zapusteným reliéfom; časté využívanie železa na výrobu pečatidiel umožňovala suchá klíma, ktorá chránila železo pred koróziou; veľa súkromných pečatí nemalo nápis, iba magický priaznivý symbol, často jeden z Ôsmich šťastných symbolov (pozri *Aštamangala*); okrúhle súkromné pečate zvyčajne zobrazujú symboly Slnka a Mesiaca alebo tri body na hranici plochy pečatidla; tieto tri body symbolizujú budhistické spoločenstvo *Triratna*: *Gautama Budha*, *Dharma* (učenie) a *Sangha* (spoločenstvo mníchov); tieto body tiež ukazovali negramotnému užívateľovi, kde má pechatný obraz horú a spodnú časť; pečať bola vytlačená červeným *atramentom* na papier a vo veľmi ojedinelých prípadoch, ak išlo o dalajlámú a pančhenlámú, čiernym atramentom

http://nl.wikipedia.org/wiki/Tibetaans_zegel



železné súkromné pečatidlo s menom Budhu a symbolmi Slnka a Mesiaca v hornom okraji
pečatidlo s indickým hranatým písmom abugida a symbolmi Slnka a Mesiaca v hornom okraji



pozlátené pečatidlo s drevenou rukoväťou
súkromné pečatidlo s bronzovou rukoväťou v tvare huby Ganoderma lucidum



pečatidlo s pozláteným razidlom a drevenou rukoväťou zdobenou rezbami
železné pečatidlo s pozláteným železným razidlom



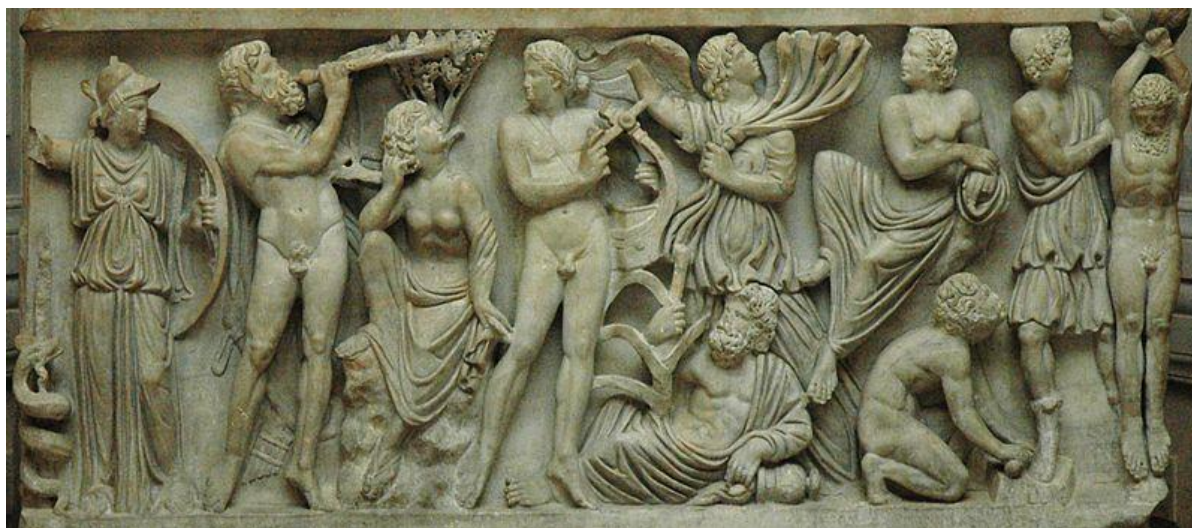
železné pozlátené pečatidlo s razidlom v tvare posvätného lotosu
železné pozlátené pečatidlo s ornamentmi v tvare mrakov

tibetskí bohovia - *Sab-dgab, Sri, gNyan*

tibetský budhizmus - pozri *Vadžrasattva*

tibetský zvonček - *zvonček Dilbu*

tibia - starorímsky variant gréckeho *aulu*; pozri *flauta, rímske hudobné nástroje*



Súťaž Apolóna a Marsya (rímsky sarkofág, r. 290-300)

tibicinae - z lat. *tibia*

-hráčky na flautu tibiú; tiež *rímske prostitútky*, ktoré žili mimo *verejné domy* a boli súčasne hudobníkami (pozri *hudba*); hrali na tibiú; obdobne *fidicinae*



Hráčka na flautu (antická keramika)

Tibur/Tiburtina - starobylé talianske mesto v regióne Lazio severovýchodne od Ríma v Sabínskych kopcoch; etruské mesto kmeňa *Sabínov*; neskoršie *Tivoli*; od neho odvodený prídomek veštkyne *Albuney*, známej ako *Sibyla Tiburtinská*; dnes zvané San Lorenzo



M. Wolgemut, W. Pleydenwurff, H. Schedel: Tiburtina (kolorovaný drevorez, Norimberská kronika, 1493)



P. Bruegel st.: Prospectus Tyburtinus (Vyhliadka na Tibur, 16.st.)

Tiburtius, Valerian, a Maximus - traja kresťanskí mučeníci, ktorí boli pochovaní 14. apríla nešpecifikovaného roku (5.st.) v Praetextata na *Via Apia* neďaleko Ríma; vo fiktívnych Skutkoch sv. Cecílie vystupuje ako Valerián ako manžel sv. *Cecílie*, *Tiburtinus* ako jeho alebo jej brat a *Maximus* ako vojak alebo úradník, ktorý bol umučený spolu s Tiburtinom a Valeriánom; boli tradične uctievaní spoločným sviatkom 14. apríla, ako je uvedené v tridentskej kalendári; 1969 po generálnej revízii bo, sviatok odstránený pre nedostatok údajov o týchto troch svätcoch; atribútom Valeriána je bič; pozri *kresťanskí svätci*; sv. *Halštat*

https://en.wikipedia.org/wiki/Saints_Tiburtius,_Valerian,_and_Maximus

https://en.wikipedia.org/wiki/Tiburtius_and_Susanna

https://en.wikipedia.org/wiki/Tiburtius,_Valerian,_and_Maximus

<http://translate.google.sk/translate?hl=sk&sl=cs&u=http://catholica.cz/%3Fid%3D4876&prev=search>



Stredoeurópsky grafik z 15.storočia: Sv. Tiburtius alebo sv. Anton (Životy svätých)



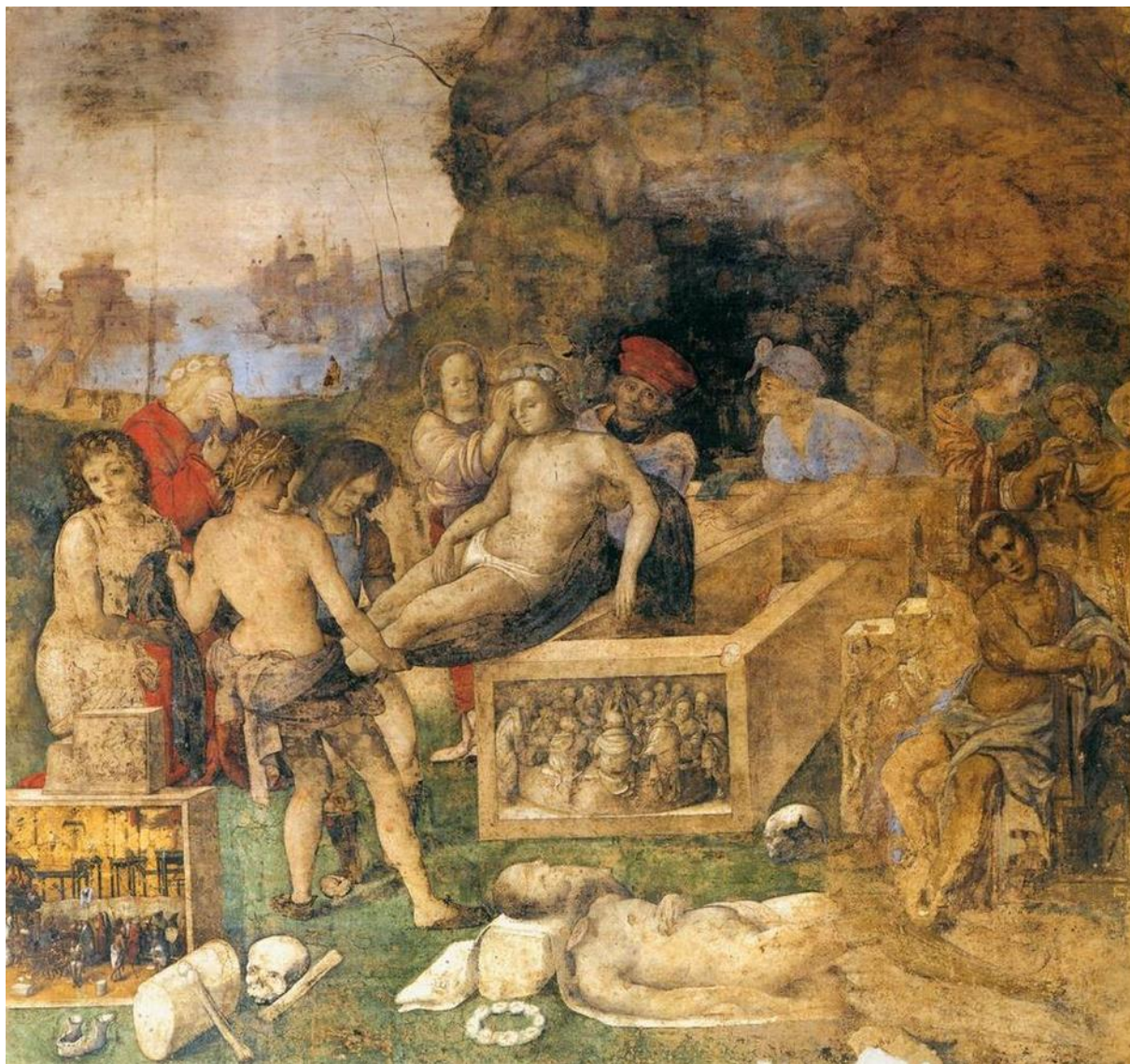
M. Wolgemut, W. Pleydenwurff, H. Schedel: Tiburtius a Valerian (Norimberská kronika, 1493)



F. Botticini: Sv. Cecília, Valerián, Tiburtinus a donátorka (15.st.)



A. Aspertini: Mučenie Valeriána a jej brata Tiburtia (Oratórium di Santa Cecilia, 1504-1506)



A. Aspertini: Pohreb svätého Valeriána a Tiburtia (1504-1506)



O. Gentileschi: Oslávenie sv. Cecílie, Valeriána a Tiburtia (17.st.)



L. Orsi: Sv. Cecília a sv. Valerián (detail, 1555)

Ticino - český výraz pre švajčiarsky kantón Tessine; pozri *románsky sloh* (Dudák)

Ticonius - Tyconius

***tieň** - neosvetlená časť *povrchu* telesa; pozri *tieň skutočný* a *vrhnutý*, *modelácia*

1.*valérová maľba*: termín pre *farbu* miešanú s *černou*

2.*divizionizmus*: farebný odtieň dosiahnutý zmiešaním tmavšieho *tónu* *lokálnej farby* spolu s jej *komplementárnou farbou* a *farbou modrou*

pozri *tieňovanie*; *línia*; *svetlo prirodzené*, *svetlo umelé*, *osvetlenie*, *perspektíva tieňa*



Autor neuvedený: Kto nás spozná? (1780)

***tieň skutočný** - plocha *modelu* na strane odvrátenej od zdroja *svetla*; prehĺbenie modelácie predmetu v tejto časti umocňuje *svetlo odrazené*

***tieň (v povere)** - v súvislosti s heslom *základný kameň*: v modernom Grécku, pri ktorí kladení základov novej budovy je zvykom, zabiť vtáka, barana, alebo baránka a nechať jeho krv na základnom kameni, pod ktorým je zviera následne pochované; cieľom *obete* je poskytnúť pevnosť a stabilitu budovy; niekedy namiesto zabitia zvieraťa, staviteľ láka muža k základnému kameňu, tajne zmeria svoje telo, alebo jeho časť, alebo jeho tieň, a uschová zistenie v rámci základného kameňa; alebo položí základný kameň do mužovho tieňa; predpokladá sa, že človek zomrie do roka; v transylvánski Rumuni si myslí, že ten, ktorého tieň je teda zamurovaný, zomrie do štyridsiatich dní; takže od osôb, prechádzajúcich okolo stavanej budovy, môže byť počuť varovný krik: Pozor, leš, vezmú ti tieň!; nie je to tak dávno, keď tu existovali tieňoví obchodníci, ktorých predmetom činnosti bolo poskytnúť architektovi tieň potrebné na zabezpečenie ich steny; v týchto prípadoch opatrenie tieňa vyzeralo ako ekvivalent k samotnému tieňu, a pochovať tento tieň bolo ako pochovať život alebo dušu človeka, ktorý, zbavený nej, musí zomrieť; tento zvyk je náhradou za starú praxi zatvorenia žijúcej osoby v stenách, alebo rozdrvenia ju pod základný kameň novej budovy s

cieľom poskytnúť pevnosť a odolnosť k nosnej konštrukcii, alebo presnejšie, aby nahnevaný duch nestrašil strašiť miesto, a chrániť miesto pred vniknutím nepriateľov

***tieň vrhnutý - vrhnutý tieň**

- tieňohra** - 1. hra založená na pohybe tieňov, hra s tieňmi; predstavenie ako ľudová zábava, ktoré využíva zdroj svetla pred predmetmi, ktoré vrhajú tieň na stenu alebo inú premietaciu plochu
2.svetelný efekt (umenie, fotografia)
3. orientálne *bábkové* divadlo typu *wayang*

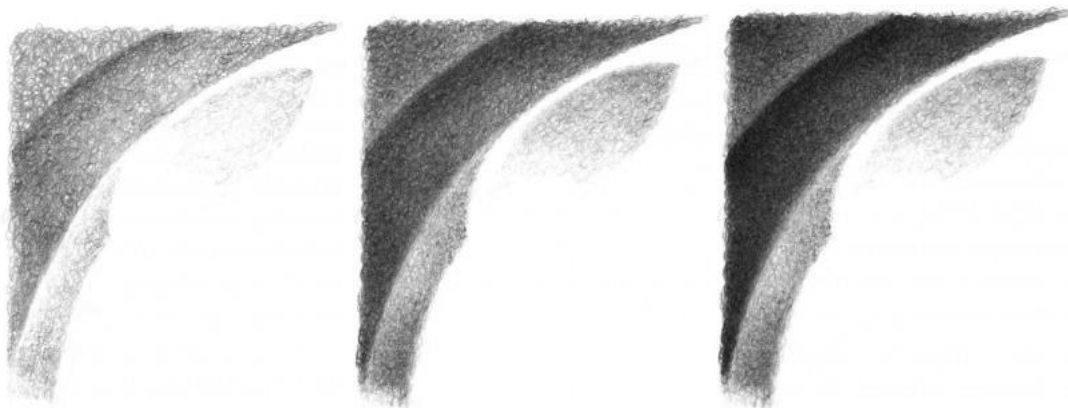


F. Puigaudeau: Tieňohra králiky (1895)



Alena Kluknavská: Tieňohra. Marakeš

tieňovanie - vyjadrovanie objemu *šrafami*, *lavírovaním*, rozotieraním suchého kresbového materiálu (*uhol*, *pastel*); pozri *tieň*



Tieňovanie ceruzkou pomocou kruhovo vedenej šrafy (tri stupne tmavosti)

tieňovka - opak *priesvitky*; vyššie navrstvenie hmoty *papiera*, ktoré menej presvitá a tvorí obraz *tieňom*

tieňový film - *film tieňový*

tieňové divadlo - *tieňohra*